

Havnens hemmelighed

Magtgrundlaget for Athens demokrati var en stærk flåde. Danske arkæologer udgraver den største flådebase, der havde plads til knap 200 krigsskibe i de tilhørende skibshuse. Krigsskibene slog perserne ved Salamis og reddede dermed det spæde demokrati.

GRÆKENLAND

Af PETER KRONSTED
Jyllands-Postens
udsendte medarbejder

Selv om Athen har besejret perserne i slaget ved Marathon, er den store atheniensiske statsmand Themistokles sikker på, at perserne vil vende tilbage for hævn. Året er 490 f. Kr. Grækenland, som vi kender det i dag, er dengang opdelt i bystater, der bekæmper hinanden og indgår alliancer på kryds og tværs. Themistokles vil have sine bange anelser bekræftet og søger råd i verdens centrum, hos Oraklet i Delfi. Hun giver ham ret. Themistokles vender tilbage til Athen og får med orakelsvaret i hånden overbevist de frie borgere om, at de skal bruge et stort sølvfund i Laurion-minererne til at bygge 200 krigsskibe til forsvar af demokratiet.

De klassiske græske krigsskibe – triere – drevet frem af roere, der sidder i tre niveauer, skal have base i Piraeus syd for Athen.

Derfor sætter Themistokles også gang i byggeriet af et tilsvarende antal skibshuse, der er nødvendige for at sikre en kampdygtig flåde. Uden skibshuse til beskyttelse og reparationer vil flåden ikke kunne være effektiv i mere end nogle få måneder. Skibene angribes nemlig ikke kun af perserne, men også af vejrets slid og en art meget aggressiv pæleorm, der kan gøre det af med træet på få måneder.

Themistokles gjorde klogt i at lytte til oraklet. Perserne angriber, og det unge demokrati i Athen, stadig talmæssigt underlegent i skibsantal, forsvarer sig taktisk klogt i alliance med andre græske bystater og sikrer sejren, så den vestlige civilisation overlever. Perserne bliver slået i slaget ved Salamis år 480 f. Kr. og vender aldrig siden tilbage.

Næsten 2.500 år senere iagttager grækerne fra flæstole på kaffebaren ved havnekanten i Piraeus med

undren en ung mand vade rundt i det beskidte havnebassin. Som en anden fiskehejre sparker han med benene og stirrer stift ned i det grågrønne vand. I dag ved de fleste i Piraeus, hvem den unge mand er, og hvorfor han under sin søgen for næsten fire år siden nærmest sprang op af vandet som en flyvefisk med et glædesråb på et uforståeligt sprog.

Den unge arkæolog, dengang 30-årig Bjørn Lovén, havde al mulig grund til at være glad. Hans teori holdt stik: Der var spor på havbunden efter den største atheniensiske flådebase. Med sandalerne havde han ramt ind i udhuggede stenræmper, der havde været brugt til at trække krigsskibene op på land og under tag i skibshusene.

I dag fire år efter opdagelsen er Bjørn Lovén leder af The Zea Harbour Project, der har gjort store, epokegørende fund, der viser, hvordan atheniensernes store flådebase var opbygget og organiseret: »Det var selvfølgelig en stor, stor oplevelse. Jeg blev ellevild, fordi min teori holdt stik. På det tidspunkt var jeg bare en stædig studerende, der var ved at gøre sit speciale færdig om skibshuse i Middelhavsområdet. Så det var fantastisk at finde spor af det 5. og 4. århundredes største flådehavn,« siger Bjørn Lovén.

Fredning af havn

Siden har Bjørn Lovén og hans medarbejdere arbejdet både under og over vand. Mest under vand, da store dele af udgravningerne er foregået ude i havnebassinet, der dengang var landjord. Så det arkæologiske udgravningsprojekt har også dokumenteret, at der er sket en havstigning på omkring to meter. Den unge student fik støtte fra Det Danske Institut i Athen, der gjorde ham til leder af udgravningsprojektet. Den tillid viste sig at være en god investering, fordi det dansk/græske arkæologiprojekt i dag har gjort så mange unikke fund, at store dele, omkring 25.000 kvadratmeter, af Zea-havnen nu er indstillet til fredning af de græske arkæologiske

ARKÆOLOGEN – Den danske arkæolog Bjørn Lovén ved havnekanten i Piraeus.

myndigheder.

Arkæologerne har foreløbig været i et par år, og blandt de største fund er et skibshus fra Zea-havnens første byggeperiode i det 5. århundrede f. Kr., og rester af dobbelte skibshuse. Projektet regnes i dag for et af de stærkeste i Middelhavsområdet og har øget historikernes viden om, hvordan den atheniensiske flådehavn og dens skibe har været opbygget og har fungeret. Samtidig har det bidraget med væsentlige erfaringer om marinarkæologiske metoder.

Amfibie-arkæologi

Selv om der ikke endnu er fundet spor af krigsskibene – trierne – er de mange fund af skibshuse med til at præcisere, hvordan krigsskibene har set ud.

»Det var et symbiotisk forhold. Skib og hus var indrettet efter hinanden, så grækerne tilgodeså, at begge fik størst mulig funktionalitet. Et kampklart skib var afhængig af at kunne komme på land. Et krigsskib var ikke som handelskibe beklædt med metal til at hindre ormeangreb og vejrlig. Det skulle være let for at kunne manøvrere og angribe fjendens skibe. Men uden beklædning var det et nemt offer for skiborm. Skibene, der har vejlet omkring 20 tons, skulle derfor nemt kunne komme under tag for reparation og

TRIER – Rekonstruktion af det græske krigsskib trieren. I forbindelse med OL i Athen sejlede skibet med den olympiske ild. 170 roere sørgede for, at skibet skød en pæn fart. Kampteknikken var at vædre og slå hul i fjendens skib.

kontrolleret udtørring,« fortæller Bjørn Lovén.

I øjeblikket bor Bjørn Lovén og kollegaerne i en lejlighed i Piraeus lige ved udgravningerne, hvor også alt undervandsudstyr er opbevaret. Indbyggerne har vænnet sig til "amfibiearkæologerne" og har hele vejen igennem taget godt imod arkæologerne, som i begyndelsen af projektfasen måtte benytte den lokale café som varmetue, når de kom op af vandet efter dyk:

»Grækerne har været meget velvillige og interesserede, da det gik op for dem, hvad vi var i færd med. Der er meget stor respekt om kulturarven og forståelse for, at det kan bidrage til historieskrivningen. Under udgravningerne, som blev sat i gang, fordi havnen skulle renoveres op til OL, arbejdede alle meget hårdt og intenst. Så der er stor støtte til projektet, og grækerne stiller da også konserverings ekspertise, mandskab og andet til rådighed,« siger Bjørn Lovén, mens han guider rundt i Piraeus havn og hilser på havnefoged og cafégæster.

Fondsmidler

Første store publikation om projektet skal afleveres i 2006, og i 2007 ventes udgravningerne færdige. Om der herefter skal laves en særlig udstilling eller rekonstruktion af

huse og skibe, som det f.eks. kendes fra Vikingskibsmuseet i Roskilde, er for tidligt at spå om.

Men foreløbig har amerikanske velhavere meldt sig på banen som fremtidige sponsorer med en ny forening "American Friends of the Zea Harbour Project". »Jeg har kommunikeret med professor John Hale, historiker og arkæolog, der selv er ved at skrive en bog om Athens flåde. Han er tillige en dygtig fundraiser, hvilket vi er ham taknemmelige for. Han skaffede penge til nødudgravningerne, der var et rent græsk projekt, hvor vi var konsulenter,« fortæller Bjørn Lovén.

Carlsbergfondet er hovedsponsor på projektet, der laves i samarbejde med 26ne Ephorat for forhistoriske og klassiske antikviteter, Ephorater for undervandsantikviteter, begge under det græske kulturministerium og Det Danske Institut i Athen. De første undersøgelser overhovedet blev foretaget af tyskeren Graser i 1872, og siden udgravede den græske arkæolog Dragátsis og den berømte tyske arkitekt Dörpfeld skibshuse i 1885; men herefter gik undersøgelserne af Zea-havnen i stå. Først med danske Bjørn Lovéns stædige spadseretur i havnebassinet i Piraeus kom der gang i projektet, der nu har vist sig at være et sandt skatkammer.

peter.kronsted@jp.dk

KLIP

Af JOHN CHRISTENSEN

■ Andreas Petzold, chef for det tyske ugeblad Stern, konstaterer måske lidt overraskende: »Sex, crime and violence sell bad.«

■ Sangerinden Nana Moskouri har været hjemme i Grækenland under OL og indrømmer over for Die Welt, at grækerne lider under deres store fortid:

»Vi er fødestedet for demokratiet. Så er vi igen ved komplekset: Det er som med børn af berømte forældre, som lider under at blive sammenlignet med deres mor eller deres far.« Om kultur, politik og sprog siger hun:

»Kultur kan hjælpe politik til at bringe mennesker nærmere hinanden. Også sprog er en del af kulturen. Vi må sige farvel til, at der overalt kun bliver talt engelsk. Europa, arbejdet i det europæiske parlament, må bestemmes af flere sprog.«

■ Den ungarske filmmester István Szabó blev i Weekendavisen spurgt af Bo Green Jensen, hvorfor han finder blakkede personer vigtigere end de "rigtige" helte eller skurke. Han svarer, at den moralske integritet er et af de vigtigste problemer i diktaturer som Hitlers, Francos, Mussolinis og for hans eget vedkommende Stalins:

»De fleste mennesker var tvunget til at leve med disse kompromiser. Enkelte var måske modige eller heldige nok til at kunne gøre rigtige ting. Andre besluttede at gøre som Richard III og få det bedste ud af en dårlig situation. De var opportunist, som gjorde fælles sag med de onde kræfter.

Jeg taler ikke om dumme mennesker, som ikke forstod, hvad der foregik. Jeg taler om begavede og talentfulde mennesker. De er altid i fare, for ethvert regime vil gerne knytte talentfulde mennesker til sig. Deres centrale problem er: Hvis jeg vil arbejde, hvis jeg vil bruge mit talent, er jeg nødt til at indgå et kompromis, så jeg kan leve med det og mig selv?...

De interessante skikkelser er dem, som har et valg. Og der er et grænseland mellem det acceptable kompromis og det utilgivelige eller uigenkaldelige "point of no return", men der er ingen klar rød linje på kortet. Linien ligger forskelligt steder, afhængigt af hvem man er.

Vore grænser flyder, og vore afstande divergerer. Disse dage må hver eneste generation selv selv, hvor grænsen ligger. Derfor giver det ingen mening kun at tale om gode eller onde mennesker. Det vigtige er at forklare, hvordan et godt og talentfuldt menneske somme tider accepterer onde ting, fordi han tror, han kan kontrollere dem, eller håber, at han kan udrette noget godt.«

Den førende tyske dirigent Christian Thielemann, som skal dirigere Wagners "Ringene" i Bayreuth 2006, hvilket nu bliver uden Lars von Triers instruktør, forlader Deutsche Oper i Berlin for at blive chefdirigent for Münchens filharmoniske Orkester. Siddeutsche Zeitung spørger ham, om hans træthed af opera har noget at gøre med medieme, og han nævner som en grund:

»Der bliver i øjeblikket skrevet 95% om iscenesættelserne. Jeg bliver rigtig vred, når jeg har dirigeret en lang og vanskelig opera og så kun kommer frem med to sætninger i avisen. Det har taget overhånd sådan, og det finder jeg usagligt. Det vil heller ikke gå længe, for mange mennesker frastodes af det. Det er et lykkeligfælde, når scene og musik går i ét.«

Det er så godt som aldrig sket for Thielemann:

»Når jeg har valget mellem en iscenesættelse, hvori jeg kan genkende stykket, men som (på kultursiderne) regnes for "kedelig" eller "hjemmebagt" (hausbacken, ofte brugt nedladende), eller en iscenesættelse, hvor jeg efter en halv time ikke længere ved, hvad der foregår på scenen, og publikums opmærksomhed tages væk fra musikken – da foretrækker jeg den "hjemmebagte" iscenesættelse. Det må så chokere mange mennesker og understøtte, hvad man har imod mig, men det musikalske ligger mig nu engang på sinde.«

Lysende øjeblikke

FORTSAT FRA FORSIDEN

■ I salen ved siden af Turners venter et overflødighedshorn af internationale guldaldermalere. Det er lidt af et luksusproblem. Men efter mødet med Turner er man så godt som mæt, og der er næsten ikke plads til den ellers delikate dessert.

Dog kan det anbefales at tage et nøje kig på John Constables "Kornmarken" fra 1826. En hyggelig pastorale med hyrder og får, som er et af Constables mest berømte malerier. Enhver engelsk skoleelev kender det fra reproduktionerne i klassebøgerne.

At "Kornmarken" har fået udgangstilladelse fra National Gallery i London, er så bemærkelsesværdigt, at BBC har fulgt nationalklenodiet hele vejen til Danmark. Rejseberetningen bliver sendt i programmet "Roll on Art" 26. september.

En anden sjælden sværvægt, der kun har været uden for England en enkelt gang før, er Turners "Odysseus hæner Polyfem" fra 1829. Her står vi over for en af kunstnerens mest pragtfulde solopgange, der blev udstillet for første gang i 1829 og kun har været vist fire gange siden. Himmels gylndne skar oplyser Odysseus' overdådigt udsmykkede skib. Hele sceneriet er som en eksplosion af lys.

Selv om udstillingen fører Turner sammen med hans samtidige, var han aldrig selv interesseret i at møde dem. Han holdt sig for sig selv og

rejste ofte under dækningsnavn. Turner var en sand kosmopolit. Turen gik måske til de schweiziske alper eller til favorithytten Venezia. For at spare tid oppe i bjergene malede han gerne på fire akvareller i hvert sit verdenshjørne på samme tid.

Købmand i København

I 1835 ankom han til København med dampskib fra Kiel og traskede rundt i byens gader i to dage. Udstillingen viser to skitsebøger med hurtigt grifede konturer af Amalienborg Plads, Vor Frue Kirke, Rundetårn og Salys rytterstatue. Fra Hotel D'Angleterre skitserede Turner også Charlottenborg 300 meter fra Eckersberg og guldalderkollegerne, der var professorer på Kunstakademiet. De fik ikke besøg af Turner, han gad ikke spille sin tid på socialt samvær. I København udgav han sig for at være købmand – så slap han for videre tiltale.

Måske var det ikke helt så fjern en titel at vælge. Turner havde en utrolig evne til at sælge sig selv og blev efterhånden ret velhavende. I dag ville man kalde det markedsføringstalent. Han rejste for eksempel rundt med gennemarbejdede akvareller, der fungerede som prøver til samlerne. Turner leverede også en del herregårdsportrætter på bestilling, så han havde råd til at eksperimentere ved siden af. Og ikke mindst til ferniseringerne blev han kendt for

STRÅLING – "Odysseus hæner Polyfem". 1829. Olie på lærred. Sådan maler man en solopgang. Det mytologiske sceneri med Odysseus' skib er omgærdet af en nærmest kosmisk stråling.

sin excentriske optræden. Omringet af nysgerrige kolleger malede han først billederne færdige under selve ferniseringen. Der var ingen grund til at male et billede færdigt, før der blev brug for det. Så Turner havde altid metervis af skitser på lager.

Mange af de malerier, vi kender i dag, var i virkeligheden slet ikke beregnet til at blive udstillet. Turner havde aldrig drømt om, at de skulle vises offentligt. Han ville kun bedømmes på de færdige resultater. Af hans testamente fremgik det, at skitserne skulle destrueres. Et ønske, der aldrig blev opfyldt. Og heldigvis for alle os andre, som nu kan nyde Turners metrologiske mesterværker i fulde drag.

kultur@jp.dk

BLÅ BOG

J.M.W. Turner

23. april 1775 Joseph Mallord William Turner fødes i London som barberer og parykmagerens ældste søn.

1786 Fra dette år kendes Turners første tegnede og daterede tegninger.

1789 Begynder sin uddannelse på Royal Academy

1790 Første udstilling med akvareller på Royal Academy.

1796 Udstiller sit første oliemaleri

1802 Første besøg til Frankrig og Schweiz. Herefter adskillige udenlandsrejser til blandt andet Belgien, Holland og Italien med yndlingsbyen Venezia. Besøger København i 1835.

1805 Skelsættende sejlur på Themsen og bifloden Wey, hvor Turner maler nærmest manisk ikke blot studier, men også malerier, der bliver potentielle udstillingsbilleder.

1811-1828 Professor på Royal Academy

1830 Herefter bliver havbilleder Turners foretrukne motiv, og han vendte sig gerne til naturens voldsomme kræfter.

1851 Turner dør i sit hus i Chelsea. Hans efterladte malerier blev testamenteret til staten.

► Turners flid var lige så stor som hans rejselyst. Han nåede af udføre mere end 540 oliemalerier, 1570 gennemarbejdede akvareller og ca. 20.000 tegninger, hvoraf en stor del findes i flere end 300 skitsebøger. Hertil kommer en omfattende produktion af grafik.

